

Воят Л.І., старший науковий
співробітник відділу організації
науково-дослідної роботи НАВС,
кандидат юридичних наук,
підполковник поліції

ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ СИСТЕМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК І ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ

Українське суспільство перебуває на етапі нестабільного й суперечливого соціально-політичного, економічного та правового розвитку, що потребує ретельної уваги до проблеми забезпечення й захисту прав і законних інтересів людини та громадянина. Це важливе завдання безпосередньо стосується працівників поліції, у яких суспільство сподівається бачити не лише осіб, які мають владні повноваження, а й фахівців високої кваліфікації, здатних захистити своїх громадян. Сьогодення вимагає нового типу працівника поліції, здатного ефективно орієнтуватися та виконувати професійні завдання у правовому просторі. Мало того, у процесі свого розвитку людина створила широкий спектр загроз власному життю і здоров'ю, які не властиві первісному природному оточенню, і щоб запобігти цим загрозам, людині потрібний певний комплекс ЗУН (знання, уміння, навички), особливо працівнику поліції в його професійній діяльності.

Оскільки діяльність працівників поліції за своїм соціально-функціональним призначенням передбачає активну протидію правопорушенням та злочинам, небезпечність є її невід'ємною сутністю. Ризикованість при цьому виступає стрес-чинником, що відображає міру усвідомлення працівником

поліції ситуації, за якої правопорушники чи злочинці можуть завдати йому фізичної або психологічної шкоди. Водночас характерною є і наявність такого сильного стресора, як відповідальність за життя людей, які потребують правової допомоги. Численні дослідження реакцій на цей стресор виявили два основні типи реагування в такій ситуації: адаптивні (врожені захисні реакції та індивідуально набуті реакції уникнення небезпеки й ціннісно-зумовлені реакції уникнення) і неадаптивні, у вигляді надситуативної активності. Службова діяльність не тільки не передбачає реакції уникання небезпеки, а й вимагає активності особистості, безпосередньо спрямованої на джерело небезпеки з метою її усунення. Відповідно, можна стверджувати, що з психологічної точки зору активність працівників поліції під час виконання службових обов'язків здебільшого має неадаптивний характер.

Працівники поліції інтенсивно спілкуються з громадянами і потрапляють у складні службові ситуації, пов'язані з протидією правопорушникам та злочинцям. Головними їх завданнями є забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав, свобод і законних інтересів, запобігання правопорушенням та їх припинення, охорона й забезпечення громадського порядку, виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які їх учинили; участь у наданні правової допомоги громадянам, сприяння (у межах компетенції) державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Їм часто доводиться діяти в екстремальних умовах, пов'язаних зі значними психічними та фізичними навантаженнями, в умовах невизначеності, дефіциту часу, необхідності швидкого прийняття правильних рішень тощо. Усе це підвищує вимоги до збереження життя інших людей та свого

власного. Підвищені вимоги до особистості працівників поліції зумовлені також специфічними особливостями службової діяльності під час забезпечення громадського порядку в період проведення культурно-масових і політичних заходів, попередження та припинення групових порушень громадського порядку й масових безпорядків. Адже під час виконання своїх службових обов'язків, зважаючи на специфіку служби, вони вступають у конфліктне спілкування з громадянами, зазнають психотравмуючого впливу.

Загалом діяльність працівників поліції пов'язана зі стресами та негативними емоціями, характеризується високим ступенем ризику, потребує значної фізичної витривалості, підвищеної відповідальності за прийняття рішення і, водночас, супроводжується недостатністю позитивної зворотної інформації про свою діяльність, невизначеністю посадового зростання та ін., що іноді викликає посттравматичні стресові розлади.

Як відомо, посттравматичні стресові розлади характеризуються такими виявами:

- 1) постійне повернення людини до переживань, пов'язаних із травмуючою подією: нав'язливі, постійно повторювані неприємні емоційні переживання, спогади про пережите; нав'язливі сни й нічні кошмари; спалахи негативних емоційних станів, спровокованих асоціаціями з минулими обставинами;

- 2) стійке прагнення людини уникати будь-яких думок або ситуацій, що можуть хоча б опосередковано нагадувати про травму; нездатність відтворити в пам'яті основні, важливі елементи травмуючої ситуації; помітна втрата колишніх інтересів і захоплень; відчуття відчуженості, відстороненості від оточуючих із формуванням своєрідного відсторонення від

навколишнього реального світу; помітне зниження позитивних емоційних переживань; невпевненість у майбутньому;

3) прояви підвищеної збудливості, які були відсутні до травми; спостерігаються також постійна пильність і очікування загрози; вираженість симптомів коливається, але посилюється під час стресових ситуацій.

Ґрунтуючись на наявних у науковій літературі підходах, надамо визначення психологічної підготовки працівників поліції до дій у екстремальних ситуаціях як цілеспрямованого та спеціалізованого стосовно умов професійної діяльності виду психологічної підготовки, що являє собою організований і систематичний процес, спрямований на формування й розвиток у працівників системи знань, умінь, навичок і професійно значущих психологічних якостей, які забезпечують ефективне розв'язання професійних завдань в екстремальних ситуаціях, а також успішне подолання психологічних труднощів, що при цьому виникають.

Результатом такої підготовки повинна стати психологічна підготовленість працівників поліції, до структури якої входить:

1) загальна психологічна підготовка – формування базових соціально-етичних якостей, професійних цілей і цінностей культури, що передбачає вміння виконувати професійні завдання з урахуванням їх психологічних аспектів, повагу до людини, орієнтацію на розуміння її психології, прагнення до наукового вивчення психологічних аспектів життєвих ситуацій. Така підготовка забезпечується вивченням психології та насиченням психологічним змістом гуманітарних, загальноюридичних і спеціальних дисциплін, здійсненням цілеспрямованих виховних та соціально-психологічних заходів;

2) спеціальна психологічна підготовка – розвиток і тренування вмінь, навичок та професійно значущих властивостей та якостей, необхідних для виконання конкретних професійних завдань. Така підготовка здійснюється за допомогою застосування активних методів групової та індивідуальної роботи в межах спеціалізованих спецкурсів.

На нашу думку, головними завданнями психологічної підготовки працівників поліції до дій в екстремальних ситуаціях мають бути:

1) розвиток професійно-психологічної орієнтованості фахівця, тобто здатності визначати психологічні аспекти в різних ситуаціях професійної діяльності;

2) розвиток і формування професійно значущих властивостей та якостей;

3) набуття знань щодо можливих варіантів екстремальних ситуацій та особливостей їх перебігу, засобів реагування на них;

4) формування вмінь здійснення психологічного впливу на об'єкти професійної діяльності, використання при цьому як вербальних, так і невербальних можливостей;

5) формування психологічної стійкості, впевненості в собі та «психологічної надійності» щодо впливу характерних для службової діяльності психотравмуючих чинників;

6) формування вмінь діагностики та корекції власних негативних психологічних станів, розвиток і вдосконалення вмінь самоконтролю та самовладання в психологічно складних ситуаціях, що виникають при виконанні професійних завдань.

Ці завдання й визначають, на нашу думку, головний зміст психологічної підготовки працівників поліції до дій в екстремальних ситуаціях. Основа професійно-психологічної концепції – прикладне навчання, засвоєння не лише

теоретичних знань, а й навчання практичному їх застосуванню, розвиток професійно значущих особистісних властивостей та якостей. Психологічна підготовленість до дій в екстремальних ситуаціях є невід'ємною складовою готовності працівників поліції до професійної діяльності.

Отже, сьогодення вимагає від людини, особливо від працівника поліції в його професійній діяльності, володіти певним комплексом ЗУН, мати методичну озброєність в екстремальних умовах, що дозволяло б діяти на випередження ситуації, і одночасно – здатності до швидкої мобілізації ресурсів особистості, тренування підвищених (відносно звичайної людини) можливостей довільно змінювати свій емоційний стан у процесі професійної діяльності.